

זרשה שייקובסקי ז"ל

Author(s): י' כהן

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. ח (תשל"ג), חוברת ג - ד, pp. 367-369

Published by: [Historical Society of Israel/](http://www.hsi.org/)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70060509>

Accessed: 26/11/2011 11:50

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

זושה שייקובסקי ז"ל

מאת ירחמיאל כהן

זושה שייקובסקי נולד בעיירה זרבי בפולין בשנת 1911, בן שש-עשרה הצטרף לגל-ההגירה הגדול של יהודי מזרח-אירופה והגיע לצרפת. סמוך לבואו הצטרף שייקובסקי לשורותיה של התנועה הקומוניסטית ונטל חלק בפעולותיה האנטי-ציוניות. בשנות השלושים הרבה לכתוב מאמרים בענייני דיומא על היחסים שבין הציבור היהודי המקומי והמהגרים, ומאמרים היסטוריים על קורותיה של יהדות צרפת בעיתון היידישאי 'נייע פרעסע'. בתקופה זו התפתחה בו תחושה עמוקה לתרבות הצרפתית והערכה בלתי-מסויגת לתרומתה לתרבות האנושית במהפכת 1789, חרף הפעילות הפוליטית הקיצונית בה היה מעורב. בסוף שנות השלושים התקרב שייקובסקי לחוג של יידישיסטים שנשא את הלפיד של 'חזרה לגיטו'. שייקובסקי היה צעיר מאנשי-החוג, בהשפעתם עזב את התנועה הקומוניסטית; עם אחד מהם, ההיסטוריון אליהו צ'ריקובר, נרקם קשר הדוק, ושיתוף-פעולה זה הוליד את הספר 'ידן אין פראנקרייך' (2 כרכים, ניו-יורק 1942), בו פרסם שייקובסקי חלק ניכר מהמאמרים (בחלקם בשמו המקורי 'ש' פרידמן). משפרצה המלחמה בצרפת שייקובסקי היה מחוץ למחנה הקומוניסטי. כאלפי יהודים זרים בצרפת התנדב לצבא הצרפתי. הוא שירת בליגיון-הזרים ובשורותיו נפצע. חומר רב על תולדות היהודים באיזור קונסטנץ ונסין, אותו פרסם שייקובסקי משנות הארבעים ואילך, נאסף בעת שהחלים מפציעתו בעיר קארפנטראס. בספטמבר 1941 היגר לארצות-הברית והתיישב בניו-יורק כעמית-מחקר ב'יוו"א, אולם חזר לצרפת ב-1944 כחיל בצבא האמריקני. בגמר המלחמה, בעת ששרר תוהו-ובוהו במקומות שונים באירופה, הצליח שייקובסקי — בהעזה רבה ובסיכון רב — להעביר ל'יוו"א ארכיונים שלמים של מוסדות יהודיים ולא-יהודיים (בכללם גם ארכיונו של ארתור רוזנברג), ושל אישים חשובים כצ'ריקובר ושלום שוורצבארד. ארכיונים אלה היוו במשך שנים גרעין מרכזי לארכיון 'יוו"א, ואין ספק שבזכות פעילותו זו ניצלו מכליון חטיבות שלמות של תיעוד ארכיוני. ב'יוו"א ישב ועבד עד מותו.

שתי הארצות שקלטו את שייקובסקי המהגר — צרפת וארצות-הברית — היו נושאים שכיחים בכתיבתו. על חיי-היהודים בארץ-מולדתו, פולין, מיעט לכתוב ואת שכתב אודותם, כתב בפרספקטיבה של היישוב היהודי מחוץ לארץ זו. מאמריו הפזורים בכתבי-עת שונים מציגים שני מאורעות מרכזיים בעת החדשה כמוקדי התעניינותו: המהפכה הצרפתית והמהפכה הבולשביקית. הוא הדגיש את תרומתה הסגולית של המהפכה הצרפתית ליהודים,

בראותו בה, בצדק, נקודת-מפנה בתולדות היהודים בצרפת ובאירופה כולה. המהפכה אמנם לא הצליחה לשנות את משלוחי-היד של היהודים, אולם לדעתו האשמה אינה בה בלבד אלא גם בחוסר יכולתם של היהודים להסתגל למקצועות החדשים. סגולתה של המהפכה היתה בהצלחתה להשתחרר מן השנאה שאפפה את היחס ליהודים, שחרור שהתבטא בהענקת האמאנסיפציה; אין לראות אפוא, לדעתו, ניצני אנטישמיות מודרנית במהפכה. בניגוד לדובנוב ולצ'ריקובר, לא קבל שייקובסקי על כך שהמהפכה הכריחה לבטל את הקהילות, הוא ראה במעשה זה אישור נוסף לרצון לשלב את היהודים בחברה הצרפתית.

כתיבתו של שייקובסקי היתה כתיבה לוחמת, טעונה מעורבות רגשית ושיפוט. האנארכיזם שמשך את לבו בשנות השלושים השפיע על כתיבתו מאז. ספריו השונים על יהודי צרפת במאה הי"ט היו תוצאת רצונו העז לדחות את התפיסה המארקסיסטית על האופי 'הבלתי-יצרני' של היהודים. כמו בכל עבודותיו, טיעונים אלה נבנו על קרקע מוצקה של עושר סטטיסטי שנתלקט מתחומים מגוונים ומארכיונים רבים, עד שלפעמים הטיועון העיקרי התערפל לעומתם. שייקובסקי האוטודידאקט לא החשיב כתיבה ברורה וערוכה, בעבודותיו מורגשת היטב ה'אספנות' כערך ראשי. ואכן כוחו האמיתי של שייקובסקי היה בתחום הביבליוגראפי: בו יכול היה לנצל היטב את בקיאותו הרבה בארכיונים יהודיים ולא-יהודיים, בתחום זה אף לא נדרשה מידה רבה של סינתזה היסטורית. בחומר התעודי העצום שהכין ל-*Franco-Judaica* (1962) ול-*Analytical Franco-Jewish Gazetteer* (1966) הנית תשתית לעבודות היסטוריות נוספות.

כמהגר, וכקומוניסט לשעבר, נדחף שייקובסקי לתהות על התמורה העמוקה שחלה ביהדות אמריקה בין שתי מלחמות-העולם. מנקודת-מבט זו אף עסק בהשלכותיה של המהפכה הבולשביקית על היהודים. בארבעת הכרכים של 'יהודים, מלחמה, קומוניזם' *Jews, Wars and Communism* התמקד שייקובסקי בדרך ההתמודדות של הקיבוץ היהודי הגדול ביותר במאה העשרים עם מעמדו החדש לרגל תהפוכות-הזמן, כפי שזו באה לידי ביטוי בשלוש סוגיות עיקריות: יחסם של יהודי ארצות-הברית למלחמת-העולם הראשונה, פעולותיהם למען יהודים בארצות מזרח-אירופה, והשפעתה של המהפכה הבולשביקית עליהם. הנימה האישית לא חסרה אף בעבודות אלה: שייקובסקי יצא לסתור את התיאור המונוליטי של יהדות אמריקה כציבור ראדיקאלי באותה תקופה, התומך כולו במהפכה הבולשביקית. הוא הבחין שתחום הסעד הפך לשדה מרכזי של החיים הקהילתיים בארצות-הברית ובלי חקר שורשיו קשה יהיה לדון בהתפתחות יישוב זה ובהנהגתו. על כן עקב אחר העזרה שהעניקו ארגונים שונים ומגוונים, בעלי אידיאולוגיות שונות, ובמיוחד עסק בתולדות ה'ג'וינט', שייקובסקי טען כלפי ראשי ה'ג'וינט' שמתוך הנטייה ל'שמאלנות' ול'התבוללות' השקיעו את רוב מרצם וכספם ביישוב היהודי ברוסיה, וכי גם לאחר שהפריקט הוכח ככשולן חרוץ לא היה ביכולתם של אלה לשנות את כיוון פעולתם ולעודד התיישבות בארץ-ישראל. שייקובסקי ידע היטב שמחקר זה, כמו מחקרים רבים שלו, יהיה שנוי

במחלוקת ואולי דווקא בשל כך התמסר לעבודה זו, לגלות את האמת הצרופה לפי דעתו. ההיסטוריה שלו נכתבה *cum ira et studio* וסייעה לו להתפלמס עם אידיאולוגיות שכפר בהן.

למרות האמור, אין להתעלם מהחומר התיעודי העשיר ששאב מארכיונים אמריקנים – יהודיים ולא-יהודיים ונוצל לרוב לראשונה במחקר. שקדנותו באיסוף החומר הטביעה את חותמה על מחקריו. כמי שעסק כל השנים בקיטלוג אוספים מרכזיים ביי"א, נטה בשנים האחרונות לחייו להשמיט כל פרשנות וניתוח מעבודותיו ההיסטוריות, ובאלבומים שהכין על תולדות השואה ועל הפרעות של 1881, שרק חלקם ראה אור, נשארים הצילומים כתעודות היסטוריות שאינן זקוקות להארת העורך.

שייקובסקי חש שהעולם היהודי זנח אותו בשולי-דרך, בלי אמצעים לכלכל את חייו בכבוד. למרות שעבד במוסד שמגמתו היתה לטפח את לשון היידיש ומורשת מזרח-אירופה, עיקר כתיבתו היתה באנגלית ועל יהודי צרפת ויהודי ארצות-הברית. הוא פנה עורף לעולם היידישיסטי, קיטרג על אלה מתוכו שנשארו סוציאליסטים או בונדיסטים וראה עצמו נושא את דגל האנטי-קומוניזם ותומך בציונות. שייקובסקי אמנם ידע שהדרך שבחר בחייו ובמחקריו – דרך היחיד – מביאה אותו לבדידות, אף-על-פי-כן לא ויתר עליה. בשנותיו האחרונות ידע שייקובסקי יסורי גוף, ועוד יותר – יסורי נפש, אך לא משך את ידיו מהמחקר שהיה נחמתו ופורקנו. הוא הלך לעולמו בכ"ד באלול תשל"ח (26.9.1978) בניו-יורק. יהי זכרו ברוך.